

3. Кулинич П. Іпотека в Україні: на шляху з минулого в майбутнє // Українське комерційне право. — 2002. — № 2. — С. 3–13.
4. Цивільний кодекс України: Коментар. — 2-ге вид. із змінами за станом на 2004 р. — Х., 2004.
5. Земельний кодекс України: Паук.-практ. комент. / За заг. ред. В. В. Медведчука. — К., 2004.
6. Про іпотеку: Закон України від 5 червня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 37. — Ст. 313.
7. Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати: Закон України від 19 червня 2003 р. // Урядовий кур'єр. — 2003. — № 154.
8. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень: Закон України від 1 липня 2004 р. // Урядовий кур'єр. — 2004. — № 145.

УДК 347.772:349.6(477)

А. І. Черемнова

ТЕХНІЧНІ НОРМИ В СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

Відомо, що поряд з нормами права існують і технічні норми. Серед технічних норм є такі, які, одержуючи закріплення в нормативних актах, набувають юридичної сили. Їх можна назвати техніко-юридичними. До технічних норм належать ті, які входять до змісту стандартів, технічних умов, кодексів усталеної практики, нормативів тощо. Ці норми, не втрачаючи організаційно-технічного характеру, разом з тим набувають ознак правової норми, оскільки виходять від держави (її компетентного органу), виражають волю нормотворця, забезпечуються можливістю державного примусу, закріплюються в спеціальних нормативних актах, регулюють хоча і специфічні, але досить важливі відносини. Свою регламентуючу функцію вони здійснюють у сукупності з іншими правовими нормами.

Екологічні стандарти та нормативи, які за своєю юридичною природою є нормами технічного характеру, відіграють важливу роль у забезпеченні екологічної безпеки, організації раціонального природокористування, природоохорони та відтворення природних об'єктів. Ці норми встановлюють критерії якості навколишнього природного середовища та є засобами еколого-правового управління у сфері використання природних ресурсів та охорони довкілля.

Чинне законодавство містить легітимне визначення технічного регулювання. Так, в ст. 1 Закону України «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» технічне регулювання визначається як правове регулювання відносин у сфері встановлення, застосування та виконання обов'язкових вимог до продукції або пов'язаних з нею процесів, систем і послуг, персоналу та органів, а також перевірка їх дотримання шляхом оцінки відповідності та/або ринкового нагляду [1]. Технічне регулювання здійснюється шляхом розроблення технічних регламентів. Технічний регламент — це закон України або нормативно-правовий акт, прийнятий Кабінетом Міністрів України, у якому визначено характеристики продукції або пов'язані з нею процеси

чи способи виробництва, а також вимоги до послуг, включаючи відповідні положення, дотримання яких є обов'язковим. Він може також містити вимоги до термінології, позначок, пакування, маркування чи етикетування, які застосовуються до певної продукції, процесу чи способу виробництва [1].

Правові проблеми технічного регулювання в галузі охорони навколишнього природного середовища були предметом досліджень у працях вітчизняного правознавця Ю. С. Шемшученка у 70-х роках минулого століття. Тоді вченим були обгрунтовані правова природа державних екологічних стандартів та механізм їх реалізації. Питаннями стандартизації в галузі охорони довкілля досить плідно займався також і російський правознавець О. С. Колбасов [2].

У процесі життєдіяльності людина не може не впливати на стан довкілля. Для задоволення своїх економічних та інших потреб людство використовує мінеральні, водні, лісові, рекреаційні та інші ресурси. У процесі здійснення господарської та іншої діяльності в навколишнє природне середовище видаляються забруднюючі речовини, здійснюється негативний вплив фізичних та біологічних факторів та розміщуються відходи виробництва і споживання. Тому проблема полягає у визначенні суспільством тих науково обгрунтованих меж допустимого впливу, які б враховували довгострокові інтереси людства у збереженні кількісних та якісних характеристик природи. Досягненню вказаної мети і служать екологічна стандартизація та нормування.

У даний час стандартизація та нормування є одним із складних напрямків правового регулювання охорони довкілля, який інтенсивно розвивається. Згідно з визначенням Міжнародної організації з стандартизації під стандартизацією розуміють встановлення та запровадження на практиці правил для впорядкування діяльності в певній сфері на користь і при участі всіх зацікавлених сторін для досягнення оптимальної економії при дотриманні функціональних умов та вимог техніки безпеки [2, 59].

В юридичній енциклопедії міститься таке визначення: стандартизація (англ. Standardization — нормалізація, еталонування) — діяльність компетентних державних та інших органів та організацій, пов'язана з розробленням, схваленням, прийняттям, впровадженням, переглядом, зміною та припиненням дії стандартів. Зазвичай стандартизація здійснюється для забезпечення безпеки життя та здоров'я людини, тварин, рослин, а також збереження майна і охорони довкілля, створення умов для раціонального використання всіх видів національних ресурсів та відповідності об'єктів [3]. У Законі України «Про стандартизацію» під стандартизацією розуміється діяльність, що полягає у встановленні положень для загального і багаторазового застосування щодо наявних чи можливих завдань для досягнення оптимального ступеня впорядкування в певній сфері, результатом якої є підвищення ступеня відповідності продукції, процесів та послуг їх функціональному призначенню, усуненню бар'єрів у торгівлі і сприянню науково-технічному співробітництву [4]. Вимоги, які встановлюються в стандартах, мають відповідати сучасним досягненням науки і техніки, а також міжнародним та регіональним стандартам.

Загальні засади стандартизації регулюються Декретом Кабінету Міністрів

України «Про стандартизацію та сертифікацію» [5], Законом «Про стандартизацію» [4] та Законом «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» [1]. Екологічна стандартизація є складовою частиною стандартизації в цілому. Питанням стандартизації та нормування в галузі охорони навколишнього природного середовища присвячений розділ VII в Законі «Про охорону навколишнього природного середовища» [6], який не містить визначень стандартизації та нормування, але визначає їх мету.

Екологічна стандартизація і нормування проводяться для встановлення комплексу обов'язкових норм, правил, вимог щодо охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. Вбачається, що під екологічною стандартизацією слід розуміти врегульовану законодавством діяльність спеціально уповноважених органів щодо розроблення, схвалення, прийняття, впровадження, перегляду, зміни та припинення дії екологічних стандартів.

Державні екологічні стандарти є обов'язковими для виконання і визначають поняття і терміни, режим використання й охорони природних ресурсів, методи контролю за станом навколишнього природного середовища, вимоги щодо запобігання забрудненню навколишнього природного середовища, інші питання, пов'язані з охороною навколишнього природного середовища та використанням природних ресурсів. Об'єктами стандартизації є продукція, процеси та послуги, матеріали, обладнання, системи, їх сумісність, правила, процедури, функції, методи або діяльність. Стандартизації також підлягають норми, вимоги, методи, терміни, позначення та характеристики, які мають перспективу багаторазового застосування і використання в науці, техніці, виробництві тощо.

Організацію і координацію роботи зі стандартизації покладено на спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади — Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики, який встановлює загальні організаційно-технічні правила проведення робіт зі стандартизації, здійснює міжгалузеву координацію цих робіт, включаючи планування, розроблення, видання, поширення та застосування стандартів, визначає порядок державної реєстрації нормативних документів і бере участь у проведенні заходів з міжнародної, регіональної стандартизації відповідно до міжнародних договорів України, організує навчання та професійну підготовку спеціалістів у сфері стандартизації. Крім Держспоживстандарту, суб'єктами стандартизації також є: Рада стандартизації (колегіальний консультативно-дорадчий орган при Кабінеті Міністрів України), технічні комітети стандартизації та інші суб'єкти, що займаються стандартизацією.

Концентрація зусиль світової спільноти, і в тому числі України, щодо зниження і контролю забруднення навколишнього природного середовища, впровадження допоміжних природоохоронних заходів, використання екологічно безпечних технологій вперше знайшла своє відображення у Декларації про навколишнє середовище, яка була прийнята у червні 1992 року на конференції ООН у Ріо-де-Жанейро. Під час всесвітнього саміту представниками більш ніж 100 держав був прийнятий узгоджений Порядок денний на XXI століття, яким

передбачалось створення цілісної системи природоохоронних нормативно-правових документів. Як відповідь на ці потреби, Міжнародна організація з стандартизації (ISO) у 1993 році створила технічний комітет з стандартизації — ТС 207 «Управління навколишнім середовищем» для розроблення системи міжнародних стандартів, які могли б впроваджувати організації приватного або державного секторів економіки.

У нашій державі крім стандартизації здійснюється і екологічне нормування. Так, розроблена і діє досить складна система екологічних нормативів, які встановлюють гранично допустимі рівні викидів та скидів у навколишнє природне середовище забруднюючих речовин, рівні допустимого шкідливого впливу на нього фізичних та біологічних факторів. Законодавством України можуть встановлюватися і нормативи використання природних ресурсів та інші екологічні нормативи.

У загальному вигляді систему екологічних нормативів становлять: нормативи екологічної безпеки довкілля — нормативи гранично допустимих концентрацій шкідливих речовин у природних об'єктах (ГДК) та нормативи гранично допустимих рівнів шкідливого впливу фізичних та біологічних чинників (ГДР); екологічні нормативи, які встановлюють вимоги та характеризують виробничо-господарську діяльність — нормативи гранично допустимих викидів (ГДВ), скидів (ГДС); нормативи використання природних ресурсів та допустимого навантаження на довкілля — ліміти, квоти на використання природних ресурсів, нормативи гранично допустимого рекреаційного та іншого навантаження; інші екологічні нормативи (інсоляції, провітрюваності тощо).

Екологічне нормування проводиться з урахуванням вимог санітарно-гігієнічних та санітарно-протиепідемічних правил і норм, гігієнічних нормативів. Нормативи гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин у навколишньому природному середовищі та рівні шкідливих фізичних та біологічних впливів на нього є єдиними для всієї території України. Нормативи гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин у навколишньому природному середовищі та рівні шкідливих фізичних впливів на нього є єдиними для всієї території України. У разі необхідності для курортних, лікувально-оздоровчих, рекреаційних та інших окремих районів можуть встановлюватися більш суворі нормативи гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин та інших шкідливих впливів на навколишнє природне середовище.

Екологічним законодавством передбачається здійснення екологічного нормування щодо окремих природних об'єктів і видів шкідливого впливу. Так, здійснюється нормування в галузі охорони атмосферного повітря (ст. 5 Закону України «Про охорону атмосферного повітря»), використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів (ст. 35 Водного кодексу України), охорони земель та відтворення родючості земель (ст. 165 Земельного кодексу України), у сфері поводження з відходами (ст. 7 Закону України «Про відходи») тощо. Екологічні нормативи розробляються і вводяться в дію спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього

го природного середовища та іншими державними органами відповідно до законодавства України.

Перед Україною стоїть складне завдання — привести вітчизняну систему технічного регулювання у відповідність до вимог СОТ та ЄС. Для цього потрібно розробити технічні регламенти, які б базувалися на європейських директивах «нового підходу», і гармонізувати національні стандарти з європейськими та міжнародними. Для створення єдиного нормативного поля технічного регулювання слід забезпечити: єдність або несуперечливість вимог, що висувають різні нормативні документи (НД) до одного й того самого об'єкта; встановити єдині правила, як розробляти, оформляти, погоджувати, експертувати, надавати чинність, переглядати, змінювати та скасовувати нормативні документи; використовувати в усіх нормативних документах узгоджену та застандартизовану термінологію.

Література

1. Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності: Закон України від 1 грудня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 8. — Ст. 45.
2. Колбасов О. С. Стандартизація в охороні навколишнього середовища // Окружающая среда под охраной закона. — М., 1982.
3. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова ред. колегії) та ін. — К.: Укр. енцикл., 2004. — Т. 5.
4. Про стандартизацію: Закон України від 17 травня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 32. — Ст. 168.
5. Про стандартизацію і сертифікацію: Декрет Кабінету Міністрів України від 10 травня 1993 р.
6. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 41. — Ст. 546.

УДК 343.347(477)

І. Є. Чумаченко

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ПО ВИКОРИСТАННЮ ТА ОХОРОНІ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ

Відповідно до ст. 110 Водного кодексу України за порушення водного законодавства передбачено дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову та кримінальну відповідальність [1]. Водокористувачі звільняються від відповідальності за порушення водного законодавства, якщо вони виникли внаслідок дії непереборних сил природи чи воєнних дій.

Відповідальність за порушення водного законодавства несуть особи, винні у: самовільному захопленні водних об'єктів; забрудненні та засміченні вод; порушенні режиму господарської діяльності у водоохоронних зонах та землях водного фонду; руйнуванні русел річок, струмків та водостоків або порушенні природних умов поверхневого стоку під час будівництва та експлуатації авто-